

УДК 330.837:332.13(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/167-18>**Харченко Ю. П.**кандидат наук з державного управління,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>**Kharchenko Yuliia**

Chernihiv Polytechnic National University

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ЕКСТРАКТИВНІ МАКСИМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО БАЗИСУ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті здійснено аналіз закономірностей регіонального розвитку, вказано на необхідність вивчення та обґрунтування закономірностей регіонального розвитку, що дає змогу вибрати оптимальні вектори для формування інституційного ядра та найбільш ефективні варіанти модернізації інституційних аспектів регіонального розвитку. Виокремлено сукупність аргументів та причин, що впливають на ефективність національної стратегії всебічного сталого розвитку. Наголошено на першочергових кроках з усунення прогалів та причин, які не дають змоги реалізувати основні стратегічні плани державотворення. Серед них: унормування в Конституції України децентралізаційних аспектів; гармонізація дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства з утвердженням пріоритетних стратегій державотворення; діяльність у рамках суспільного діалогу щодо розроблення державної стратегії регіонального розвитку з урахуванням закономірностей, орієнтованих на модернізацію продуктивних сил, активізації всієї сукупності функцій, котрі сприяють консолідації нації у соціогуманістичному напрямі.

Ключові слова: інституціональний базис, регіональний розвиток, модернізація продуктивних сил, закономірності регіонального розвитку, екстрактивні максими.

REGULARITIES AND EXTRACTIVE MAXIMS OF MODERNIZATION OF THE INSTITUTIONAL BASIS OF REGIONAL DEVELOPMENT

The article analyzes the patterns of regional development, points to the need to study and justify the patterns of regional development, which allows to choose the optimal vectors for the formation of the institutional core and the most effective options for modernizing the institutional aspects of regional development. The purpose of the article is to determine the essence of the laws of regional development as one of the aspects of the methodological basis for the modernization of the institutional base of the Ukrainian state. Emphasis is placed on the priority steps to eliminate gaps and reasons that prevent the implementation of the basic strategic plans of state formation. Among them: standardization of decentralization aspects in the Constitution of Ukraine; harmonization of actions of central and local executive bodies, local self-government bodies and civil society institutions with the approval of priority state-building strategies; activities in the framework of public dialogue to develop a state strategy for regional development, taking into account the laws focused on the modernization of productive forces, the activation of the whole set of functions that contribute to the consolidation of the nation in the socio-humanistic direction. The study found that the processes of decentralization of power affect the development of productive forces through a number of factors of synergy, which include natural, geographical, ecological, socio-humanitarian, scientific, technical and competitiveness. The general scientific priority in the article is dialectical and systematic cognitive methods, by which the region is considered as a complex socio-economic ecosystem, which constantly interacts in the process of development with other subjects of the institutional environment of the country, interdisciplinary comparisons, economic-mathematical, balanced and systematic methods. Analysis may be included to determine the impact of certain social phenomena on research in relevant areas of human activity. The result of the study is the formation of the author's vision of the essence of the main modernization aspects of regional development as an institutional basis for state formation.

Keywords: institutional basis, regional development, modernization of productive forces, regularities of regional development, extractive maxims.

JEL classification: B25, H10, N20, R58

Постановка проблеми. Вибраний Україною стратегічний курс на інтеграцію у європейське співтовариство потребує вдосконалення інституціонального середовища, ефективних управлінських рішень на загальнодержавному, субнаціональному і місцевому рівнях, першочергово з вектором задіяння ресурсного потенціалу, який дасть змогу отримати конкурентні переваги в усіх сферах суспільного розвитку. Перші спроби реформування переконливо засвідчили, що реалізувати цю стратегію неможливо без вирівнювання регіонального ландшафту України. Таким чином, децентралізація владних повноважень є сво-

єрідним лакмусовим папірцем, який висвітлив основні проблеми державотворення та вказав на вектори регіонального суспільного розвитку. Уже відомим аспектом є те, що реалізація цього курсу містить низку проблеми, викликів і навіть загроз, які б мали бути враховані під час застосування вказаної стратегії та реалізації державної карти модернізації продуктивних сил і управлінських функцій, особливо на рівні територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто засвідчити свою повагу та зазначити, що багато вітчизняних учених присвятили свої дослідження інститу-

ціональним аспектам просторового розвитку. Серед них особливої уваги заслуговують праці О.І. Амоші, І.О. Бистрякова, Б.В. Буркинського, В.М. Геєця, С.Й. Вовканича, А.А. Грищенко, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, В.С. Загорського, В.С. Кравцова, Е.М. Лібанової, М.І. Мельник, С.І. Пирожкова, С.А. Романюка, В.Р. Сіденка, І.З. Сторонянської, М.А. Хвесика, Л.Г. Чернюк та ін.

Проте, незважаючи на свою значущість, більшість праць вітчизняних дослідників присвячено результативності децентралізації у фінансній сфері, практичних діях територіальних громад у соціогуманітарному середовищі, особливостям взаємовідносин між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Натомість інституціональні парадигми реформування владних відносин не отримали достатнього висвітлення у теоретично-методологічному обґрунтуванні, тому їх практична імплементація у сферу діяльності місцевих органів публічної влади не реалізується належним чином.

Мета статті полягає у визначенні сутності закономірностей регіонального розвитку як одного з аспектів методологічної основи модернізації інституціонального базису Української держави.

Виклад основного матеріалу. Основуючись на місії Української національної ідеї, яку сформував відомий учений-регіоналіст С.Й. Вовканич, візія котрої зводиться до визнання Україною за стратегічний пріоритет сучасного етапу державотворення і суспільного життя, розкриття творчого потенціалу кожного громадянина, який живе в гармонії з природою, суспільством і цивілізованим світом завдяки ефективному запровадженню і функціонуванню інституціональних норм, правил і традицій, перевірених світовою практикою. Тобто складники цієї ідеї мають націлювати націю на виконання триєдиних функцій: консолідацію, ідентифікацію, та євроінтеграцію з вектором на світовий цивілізований розвиток [1; 2].

Саме тому осмислення та розкриття змістовних характеристик методологічних засад розвитку економіки через стратегізування цих процесів саме на регіональному рівні в умовах реформування владних відносин є надзвичайно актуальним та значущим.

Зазначимо, що вказані обставини підкреслюють вагомість стратегії децентралізації, яка, на нашу думку, повинна базуватися на глибинних засадах неінституціоналізму, як мають проявлятися, з одного боку, у зміцненні основ унітарності державного устрою, а з іншого – у залученні людського фактору як першооснови, центру функціонування територіальних громад, їх згуртованості, гідності, компетентності та націленості на розв'язання існуючих проблем попереднього курсу державотворення, накопичених у трансформаційний період.

Проголошена децентралізаційна реформа в контексті розвитку людини, збереження ідентичності нації, історичних надбань, умінь та інтелектуального потенціалу, якісно новий розвиток продуктивних сил, повинні гармонізувати економічну, бюджетну і соціогуманітарну сфери з потребами зовнішньоекономічної діяльності, національної оборони та євроінтеграційними процесами [1; 2]. Погоджуємося, що саме за таких умов нації не занепадають, більше того, завдяки

трансформації екстрактивних (визиских) інститутів в інклюзивні їм вдається досягти свободи і добробуту незалежно від багатства їхньої країни [3].

Ґрунтуючись на теоретичному доробку Д. Норта щодо поділу інститутів на формальні та неформальні, зазначимо, що вони створюють рівновелику дуальну форму модернізації інституціонального базису регіонального розвитку в сучасних умовах [4, с. 73–75].

Оскільки фундаментом модернізації продуктивних сил є ресурси, де людина є особливим національним надбанням, а її активна діяльність і прогресивна життєва позиція мають стати двигуном трансформації ресурсів у потенціал із подальшою його капіталізацією з інноваційним змістом, то саме за таким алгоритмом рухаються високорозвинені країни світу, його вибрали Польща, Чехія, Словаччина, Болгарія, Румунія, і для нашої держави він має стати дороговказом. У попередніх публікаціях ми вже торкалися цього аспекту та виділяли вказану проблему нехтування людського ресурсу, оскільки це є надзвичайно складним завданням і його вирішення має починатися з модернізації інституціонального базису регіонального розвитку (рис. 1).

Варто наголосити що детермінантою суспільних відносин, передусім у сфері інституціональної економіки, виступають закони. Зазначимо, що встановлені наукою закони розвитку природи і суспільства не слід ототожнювати з юридичними нормами нашої держави, адже давно розпочата реформа у сфері владних відносин із вектором на її децентралізацію донині не узгоджена з Конституцією України.

Ці закони також суперечать чинним законам щодо адміністративно-територіального устрою, формування та функціонування на засадах сталості просторових господарських формувань, налагодження ефективного територіального управління з боку місцевих органів виконавчої влади та так болісно створених об'єднаних територіальних громад.

На думку багатьох науковців і практиків урегулювання, діючий стан інституціоналізаційного і регіонального розвитку інакше як нормативно-правовим безладом назвати не можна [5].

Розуміючи, що економічні закони є необхідними та стабільними взаємозв'язками між явищами, що відбуваються в процесі виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, вони поділяються на загальні та специфічні та діють безперервно або протягом певного періоду соціальних відносин.

У конкретних історичних умовах загальні і специфічні закони виступають як закономірності або як відображення стійких причинно-наслідкових імовірнісних зв'язків, що характеризують найважливіші властиві природним або ж суспільним явищам процеси, їхні характерні риси, суперечності, тобто сугастійні взаємозалежності між ними [6, с. 28].

Неформальні правила, що формують розвиток громадянського суспільства і однакові характеристики зміцнення громадських організацій, захисту прав власності, відкритості функцій місцевих ЗМІ, прозорості діалогу між урядами, бізнесом та суспільством, етнічного культурного середовища та інші компоненти, значущі.

Вивчення та розпізнавання закономірностей дає змогу вибрати оптимальний вектор для формування

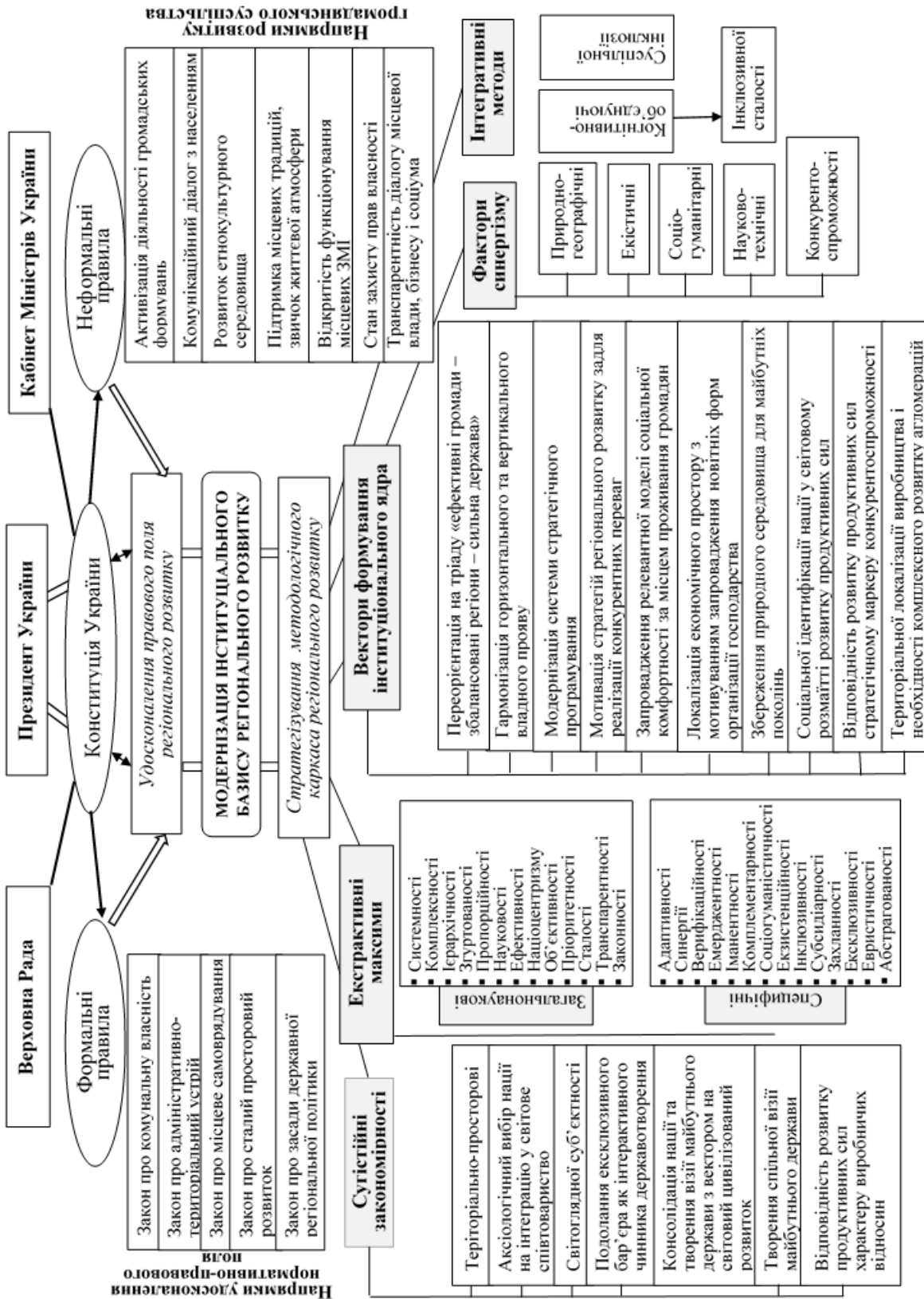

Рис. 1 Модернізація інституційного базису регіонального розвитку

Джерело: розроблено авторами

інституційного ядра та найбільш ефективні варіанти модернізації інституційної бази регіонального розвитку.

На модернізацію інституціональної основи регіонального розвитку в контексті децентралізації влади впливає низка чинників, таких як сукупність аргументів та причин, що впливають на ефективність національної стратегії інклюзивного сталого розвитку.

Зосередимося на дослідженні сугестивних закономірностей модернізації інституціонального базису регіонального розвитку.

Найважливіша з усіх закономірностей як в історичному плані, так і з погляду охоплення всіх процесів суспільного розвитку – *закономірність відповідності розвитку продуктивних сил характеру виробничих відносин*. Вона переконливо доводить, що кожен спосіб виробництва характеризується відповідним рівнем розвитку та розміщення предметів і засобів праці, особливостями суспільного поділу праці та відносинами власності, розселенням населення та іншими просторовими та територіальними чинниками.

Не менш важлива закономірність, придатна для сучасного виклику національного самоствердження, – *консолідація нації та творення візії майбутнього держави з вектором на світовий цивілізований розвиток та керуєчись єдиними соборними інтересами*.

Водночас універсальність передбачає економічну інтеграцію та ефективні міжрегіональні та транскордонні зв'язки, а також інтеграцію суспільства у вектор орієнтації, патріотизм, морально-психологічні, духовні та наукові знання, культуру, освіту й інші нематеріальні перенесення.

Подолання ексклюзивного бар'єра як інтерактивного чинника державотворення – це ще одна суттєва закономірність яка підкреслює необхідність інклюзивного сталого просторового розвитку як незаперечного аспекту модернізаційних перетворень. На нашу думку, під суспільною інклюзією слід розуміти процес максимального нарощування суспільної участі усіх громадян відповідної території у сфері бізнесу, управління, впливу на якість громадського життя не лише як суб'єктів, а й як активних об'єктів подолання регіональних бар'єрів і диспропорцій та активізації реалізації стратегії сталого просторового розвитку.

Це прямий шлях до задіяння закономірностей аксіологічних чинників інтеграції у цивілізований світ через збільшення ступенів участі у інтелектогенних, пасіонарних, та націоцентричних чинниках світоглядної суб'єктності.

У контексті децентралізації влади на модернізацію продуктивних сил впливають також різноманітні фактори через низку аргументів та причин, які синергізують ефективність національної стратегії всебічного сталого розвитку. До таких факторів синергізму можна віднести:

– *природно-географічні*, які характеризують вплив природно-кліматичних умов, наявність або відсутність мінеральних ресурсів, розміри та економіко-географічне розташування території;

– *екістичні*, котрі характеризують вплив чисельності населення, його статевовікові характеристики, зайнятість, міграція, неоднорідність системи розселення і людності таксономічних одиниць;

– *соціогуманітарні*, які відображають рівень обізнаності з багатьма процесами розвитку та підтримку

демократичних норм та цінностей, що забезпечує обізнаність та допомагає створити умови для ефективного соціального діалогу для подолання нерівності в різних частинах населення та вирішення існуючих проблем.

Уважаємо, що розвиток соціально-гуманітарної сфери в сучасному світі повинен базуватися на впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення продуктивності праці у цій галузі та посилення мотиваційного чинника для подолання негативних соціальних явищ;

– *науково-технічні*, які в процесі розвитку долають байдужість багатьох частин суспільства, особливо молодих людей, до реальності матеріального споживання, трудомісткості, енергоспоживання, впливу на процес зменшення трудомісткості продукції, мають вирішальний вплив на зміцнення інновацій. Структурні зміни сприяють високотехнологічному виробництву та сферам послуг шляхом формування бізнес-інкубаторів, стартапів, технологічних парків та інших нових форм економічної територіальної організації;

– *конкурентоспроможність* – це фактор залежить від багатьох векторів і нерозривно пов'язаний зі спеціалізацією та кооперацією виробництва, що є формою змін у вираженні і водночас складником технологічної системи в економіці. Цей чинник також свідчить про втрату патріархальних очікувань, а визначальною парадигмою сучасних соціально-економічних, науково-технічних та всіх інших соціальних процесів є інновації, які дадуть відповідь на питання, чи залишиться Україна на траєкторії розвитку високорозвинутої країни в плані модернізації. Урешті-решт, інновації є не тільки запорукою динамічного розвитку, а й підвищують усебічний особистий успіх, забезпечують конкурентоспроможність у складному світі.

Реалізація цільового вектора, який формує інституційне ядро в реформі влади, дає змогу Україні увійти в європейську цивілізацію завдяки використанню просторового потенціалу, прискорити локалізацію та структурні перетворення економіки і формувати новий регіоналізм та соціальний гуманізм, тобто всебічний захист та різноманіття світу.

Реалізація основних завдань інституційного розвитку потребує розроблення системи екстрактивних максимів. При цьому варто визначитися з дефініційною сутністю «максима». Під максимою слід розуміти систему елементів, котрі становлять фундамент методологічної бази явища, аргументують базові характеристики суспільних відносин.

Функціональним навантаженням максимів є віддзеркалення закономірностей, вони суб'єктивні за формою, однак об'єктивні за змістом. Порівняно із закономірностями максими більш динамічні, кожна з них може відображати не одну, а кілька закономірностей.

Загалом систему максимів інституціонального забезпечення територіальної організації господарства України доцільно поділяти на загальнонаукові та специфічні.

До загальнонаукових відносяться загальновідомі максими: системності, комплексності, ієрархічності, згуртованості, пропорційності, науковості, ефективності, націоцентризму, об'єктивності, пріоритетності, сталості, транспарентності, законності, але вони мають особливе наповнення у нових інституційних умовах.

Специфічні максими: адаптивності, синергії, верифікаційності, емерджентності, іманентності, комплементарності, соціогуманістичності, екзистенційності, інклюзивності, субсидіарності, захланності, ексклюзивності, евристичності, абстрагованості характеризують особливості інституціоналізму в сучасних умовах перегляду владних повноважень сутності їх реалізації.

На нашу думку, ці екстрактивні максими повинні визначитися за обсягом у процесі формування, функціонування та розвитку. Сучасні зміни в інституційному ядрі країни, нагальна потреба модернізації економіки й цілому, особливо продуктивних сил, необхідність максимізації існуючого потенціалу сучасних інновацій для забезпечення стійкого економічного зростання, підвищення якості та рівня життя є частиною ефективної стратегії. Упровадження нового регіоналізму у вітчизняну практику управління просторовим розвитком у контексті європейської стратегії передбачає використання загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціалізованих методів дослідження.

Загальним науковим пріоритетом є діалектичні та систематичні когнітивні методи, за допомогою яких регіон розглядається як складна соціально-економічна екосистема, яка постійно взаємодіє в процесі розвитку з іншими суб'єктами інституційного середовища країни, міждисциплінарними порівняннями, економіко-математичними, збалансованими та систематизованими методами, може бути включений аналіз, який дає змогу визначити вплив певних соціальних

явищ на дослідження у відповідних сферах людської діяльності.

Висновки. Отже, результатом дослідження є окреслення авторського бачення сутності основних модернізаційних аспектів регіонального розвитку як інституціонального базису державотворення.

Уважаємо за доцільне наголосити, що першочерговими кроками з усунення прогалин та причин, які не дають змоги реалізувати основні стратегічні плани державотворення, мають стати:

1. Невідкладне унормування Конституції України.
2. Активна конструктивна законотворча діяльність щодо унормування та гармонізації дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства з утвердженням пріоритетних стратегій державотворення.
3. Діяльність у рамках суспільного діалогу щодо розроблення державної стратегії регіонального розвитку з урахуванням сугестійних закономірностей, орієнтованих на модернізацію продуктивних сил, активізацію всієї сукупності функцій, котрі сприяють консолідації нації у напрямі соціогуманістичної візії, яка орієнтується не лише на збалансування рівня відставання у соціально-економічній сфері, піднімає рівень матеріального добробуту до рівня європейських стандартів, створює умови та національне творче середовище, особливо серед молоді, щоб не опинитися поза межами науково-технічних інформаційних інновацій чи іншого прогресу.

Список використаних джерел:

1. Вовканич С. Ексклюзивні чинники і регіональні бар'єри захисту національної ідентичності українців в умовах глобалізації гібридизації. *Народознавчі зошити*. 2019. № 2 (146). С. 283-292.
2. Вовканич С. Візія ідеології розбудови національної держави – ексклюзив українського народу. *Народознавчі зошити*. 2018. № 6(144). С. 1347–1365.
3. Дарон А., Джеймс Р. Чому нації занепадають? Київ : Наш Формат, 2016. 440 с.
4. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / пер. з англ. І. Дзюби. Київ : Основи, 2000. 198 с.
5. Симоненко В. Тулик судьбоносной реформы. *Вечірня Одеса*. 2020. Вип. 110–111. URL: <http://vo.od.ua/rubrics/politika/45278.php>.
6. Регіональна економіка в модернізаційному форматі : підручник / за ред. М.П. Бутка. Чернігів : Чернігівська політехніка, 2020. 432 с.

References:

1. Vovkanych S. (2019) Eksklyuzivni chynnyky i rehionalni bariery zakhystu natsionalnoi identychnosti ukraintsviv v umovakh hlobalizatsii hibrydyzatsii [Exclusive factors and regional barriers to protection the national identity of Ukrainians in the globalization of hybridization]. *Ethnographic notebooks*, vol. 146, no. 2, pp. 283–292.
2. Vovkanych S. (2018) Vizii ideologii rozbudovy natsionalnoi derzhavy – eksklyuziv ukrainskoho narodu [A vision of the ideology of building a national state – an exclusive Ukrainian nation]. *Ethnographic notebooks*, vol. 144, no. 6, pp. 1347–1365.
3. Daron A., Dzheims R. (2016) Chomu natsii zanepadauiut? [Why do nations decline?]. Kyiv: Nash Format. (in Russian)
4. Nort D. (2000) Instytuttsii, instytuttsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and the functioning of the economy]. / translate English I. Dziuba. Kyiv: Osnova. (in Ukrainian)
5. Symonenko V. (2020) Tulyk sudbosnoi reformy [The impasse of fateful reform]. Evening Odessa, vol. 146 Available at: <http://vo.od.ua/rubrics/politika/45278.php> (accessed 10 August 2020).
6. Butko M. (2020) Rehionalna ekonomika v modernizatsiinomu formati [Regional economy in the modernization format]: textbook. Chernihiv: Chernihiv Polytechnic National University. (in Ukrainian)